בחדתי ותיפוק ליה משום מזיקין בתרי אי °בתרי חשד נמי ליכא בתרי ופריצי. מפני המפולת ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין בתרי וכשרי. מפני המזיקין ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת בחורבה חדתי ובתרי וכשרי אי בתרי מזיקין נמי ליכא במקומן חיישינן ואב"א לעולם בחד ובחורבה חדתי דקאי בדברא דהתם משום חשד ליכא דהא אשה בדברא לא שכיחא ומשום מזיקין איכא: [א]ת"ר ארבע משמרות הוי הלילה דברי רבי ר' נתן אומר שלש מ"ט דר' נתן דכתיב [1]ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונה שבתיכונות ור' נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב מ"ט דרבי א"ר זריקא א"ר אמי א"ר יהושע בן לוי כתוב אחד אומר [2]חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר [3]קדמו עיני אשמורות הא כיצד ארבע משמרות הוי הלילה ור' נתן סבר לה כרבי יהושע דתנן [ב]ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו: ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי [ג][א]אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא [ד][אפילו] בדברי תורה וכ"ש מילי דעלמא: ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב [4]קדמתי בנשף ואשועה וממאי דהאי נשף אורתא הוא דכתיב [5]בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם [ה]כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא הא נשף צפרא הוא דכתיב [6]ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רבא תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא נשף יממא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב [7]כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות [ו]מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה [ז](למחר) [ח]בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא לי' ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה [ט]דאמר רב אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי [י]ואין הבור מתמלא מחוליתו[כ] אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא (דכתיב) [8]ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכה"א [9]ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים

בניהו

כחדתי. שנפלה מחדש שהחומה שלה נפלה ועודנה בחזקתה: **חשד נמי ליכא.** דתנן (במסכת קדושין דף פ:) אבל אשה מתיחדת עם שני אנשים: **בתרי ופריצי.** דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים: **במקומן חיישינן.** במקום שהם מצויין תדיר חיישינן אפילו בתרי: **בדברא.** בשדה: **קדמו עיני אשמורות.** אלמא חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בהם: **ור' נתן.** אמר לך האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד קדמו לשאר מלכים קאמר שדרכן לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית: **שית דליליא.** חצות לילה הוי שש שעות: **ותרתי דיממא.** שאר מלכים ישנים הוו להו תרתי משמרות של שמונה שעות: **אלא לדבר הלכה.** אסור לספר לפניו שהכל חייבין לספר בהן והמת דומם והוה ליה לועג לרש חרף עושהו (משלי יז): **אבל מילי דעלמא.** שאין גנאי למתים בהן לית לן בה: **מאורתא.** מתחלת הלילה: **בנשף בערב יום.** בהעריב היום קרוי נשף: **ה"ק.** (א) קרא דחצות לילה: **מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה.** שקודם לכן הייתי עומד: **מתנמנם כסוס.** עוסק בתורה כשהוא מתנמנם. כסוס הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם ונעור תמיד: **בשירות ותשבחות.** והכי מפרש בההוא קרא להודות לך וגו': **למחרתם.** ליום מחרת של תנייתם שם: ה"ג **אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רב אשי תרי נשפי הוו: נשף יממא.** קפץ ועלה כמו לנשוף מדוכתיה[ל] (מגילה דף ג.) וכמו האי בוקא דאטמא דנשף מדוכתיה טרפה (חולין דף מב:): **ואתא איהו ואמר כחצות.** לפי שלא היה יודע לכוין השעה ולהעמיד דבריו בשעת המאורע: **כנור היה תלוי למעלה ממטתו.** ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנשבת בו דאמר מר (בב"ב דף כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה [א] ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח צפונית (ב): **אין הבור מתמלא מחוליתו.** העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך. אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שבנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנסם משל עצמנו: **יועצים באחיתופל.** איזה הדרך ילכו והיאך יערכו מצב ומשחית וטכסיסי סדר מלחמה: **ונמלכין בסנהדרין.** נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם: **ושואלין באורים ותומים.** אם יצליחו: ה"ג **מאי קרא ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ:**

בניהו

במקומן חיישינן. פי' שידוע שרגילין שם המזיקין. והא דלעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין איירי בסתם שאין רגילין: **אין** אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. ופסק [מ]רב אלפס משום רב האי דוקא דברי תורה אבל דברים דעלמא לית לן בה. °ודוקא בארבע אמות שלו:

רוח צפונית מנשבת. פי' לגדה דהא אמרינן בפרק לא יחפור (ב"ב דף כה.) שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד: [ג]**ואתא** איהו ואמר כחצות. ואם תאמר מכל מקום לימא בחצות כמו שאמרו לו מן השמים דהא אמת אמרו לו. וי"ל שלא רצה לומר להם דבר שלא היה יכול להראות ולהוכיח אם ישאלו לו: **ואין** הבור מתמלא מחוליתו. פירש רש"י אם יחפור ויחזיר בו עפרו לא יהא מלא. [ס]ותימה דאין הנדון דומה לראיה שהרי לא היה אומר להם אלא ליטול מן העשירים וליתן לעניים. אם היה מצוה ליטול מן העניים ולחזור וליתן להם אז היה דומה למשל. ומפרש רבינו תם מחוליתו מנביעתו כלומר אין הבור מתמלא מן המים הנובעים בו. [א]ובתוספתא יש אין הבור מתמלא מחוליתו אלא אם כן מושכין לו מים מגד אחר. ור"י פירש שאם תחפור מגד זה ותניח מגד אחר לא תמלא. שמה שנותן כאן חסר כאן. כמו כן מה שנוטל מן העשירים יתחסר מן העשירים:

בניהו

עין משפט
נר מצוה

י א מיי' פ"ד מהלכות אבל הלכה ט' סמ"ג עשין דרבנן ב' טוש"ע יו"ד סימן שמד סעיף טו:

◆

תורה אור השלם

1. וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הָקֵם הֵקִימוּ אֶת הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוֹץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם: שופטים ז יט
2. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: תהלים קיט סב
3. קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: תהלים קיט קמח
4. קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: תהלים קיט קמז
5. בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה: משלי ז ט
6. וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיָּנֻסוּ: שמואל א ל יז
7. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְיָ כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם: שמות יא ד
8. וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב: דברי הימים א כז לד
9. וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם לְדָוִד גַּם לְאַבְשָׁלֹם: שמואל ב טז כג

◆

גליון הש"ס

גמ' בתרי חשד נמי ליכא. עי' יו"ד סי' קמ"ח ס"ק ל"ו: שם וכה"א ועצת אחיתופל כו'. עיין תשובת רשב"א סי' ס"ח: תוס' ד"ה אין אומרין כו'. והוקא בד' אמות שלו. עי' תוס' ב"ק ס"ז: ד"ה שהושבנו. שמסה דליה לא:

◆

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה כנור. ושש כו'. נ"ב ליתא כן (אלא שש אחרונות רוח מערבית ובתחלת הלילה רוח דרומית וכמ"ש בב"ח פ' בהלפים):

◆

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"ש כתב, והה"ג אמרינן במדרש שמואל (וכתב המגיה דהוא בפכ"ו ה' ועל דברי התוס' שכתבו בשם התוספתא כתב שהוא ט"ס).

◆

רבינו חננאל

תנו רבנן ארבע משמרות הוי הלילה דברי ר[בי] ר' נתן אומר שלש. ר' נתן דייק מדכתיב ראש האשמורת התיכונה, ואין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ודאמר ר[בי] להא דר' נתן מאי התיכונה אחת משתי התיכונות, ולעולם ארבעה משמרות הוי הלילה. ור[בי] דייק מדכתיב חצות לילה אקום להודות לך וכתיב קדמו עיני אשמורות. [ור' נתן] משאר מלכים הוא דקאמר שדרכם לישן עד שלש שעות של יום, עד ולא עד בכלל, כלומר עד תחילת שעה שלישית, הילכך דויד היה עומד בחצי הלילה, הרי שש שעות ושתי שעות של יום שכל מלך כמותו ישן והוא מקדים ועומד, נמצא שהקדים לכל מלך שמונה שעות שהן שתי אשמורות שלימות, וזה הוא שאמר קידמו עיני אשמורות לעמוד מן השינה קודם לשאר מלכים שישינים עד תחילת שעה שלישית שתי אשמורות שהן שמונה שעות. ופריק תוב רב אשי ואמר כל אשמורה ומחצה שתי אשמורות האי הלילה כר' נתן. ומקשינן והא דויד מאורתא הוה קאי דכת' קידמתי בנשף ואשועה ונשף ערב הוא דכתיב בנשף בערב יום כול'. ופריק רב אשי משמע הכי ומשמע הכי הילכך תרי נשפי הוו. נשף ליליא אתא יממא נשף יממא אתא ליליא ונשף דהכא אורתא הוא דכת' קידמתי בנשף ואשועה. ומקשינן ודויד מי הוה ידע אימת הוי פלגא דליליא, השתא משה רבינו לא ידע כול'. ופרקינן [כנור היה תלוי למעלה ממיטתו של] דויד, כגון אבן השעות וכיוצא בה, וידע מתי הוא פלגא דליליא, סימנא הוה ליה בכינור וכול'. איבעית אימא תרויהו הוו ידעי, [illegible]

מסורת הש"ס

א) תוספתא פ"א ה"ב, ב) לקמן דף ט:, ג) שמחות פי"ג ה"ו, ד) גי' הרי"ף והרא"ש, ה) [סוכה כו:], ו) גטין ו:, ז) פ"א נמחק, ח) פי' שדבר עמו בחצות ולאמר לאמר כי בשעת ולפ"ז לא קשה קושית התוס' [העתק מחילופי גירסאות], ט) סנהדרין טז. כל הענין, י) לקמן נח., כ) [פי' עפר עפ"י הכור ר"ת מעפר שחופרין מן הבור אינו מתמלא עד שימשוך בו עפר אחר ערוך ערך חליא], ל) לקמן נח., מ) [פ' מי שמתו יט.], נ) שייך לעיל, ס) [ועי' תוס' סנהדרין טז.].

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ה"ק האי קרא דקאי: (ב) ד"ה כנור וכו' צפונית הס"ד ואחר כך צריך להיות ד"ה אין הקומץ משביע את הארי מלי' מלא קומצו מלא כף מחציר אינו משביע את הארי. פ"א קומץ לשון ונהי בעינינו כחגבים כדמתרגם בקמצין ר"ל מחגב אחד אינו שבע ארי הס"ד ואח"כ מ"ה ואין הבור:

◆

מוסף רש"י

עד חצות לילה הוי' עוסק בדברי תורה. ולדברי האומר שלש משמרות הוי לילה, היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה הראשונה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנאמר קדמו עיני אשמורות, ומחצות ולהלן עוסק בשירות ותשבחות, כמ"ש חצות לילה אקום (תהלים קיט סב). **ואמר כחצות.** כמשמעו סמוך לו, או לפניו או לאחריו (שמות יא ד). **כנור היה תלוי למעלה ממטתו.** נקב שלו כלפי צפון היה ובלילה רוח צפונית מנשבת, דקי"ל ארבע רוחות מנשבות בכל יום, מזרחית בבקר ורוח דרומית בחצי היום ומערבית בתחילת לילה וצפונית בחצי לילה. כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון, ותניא ביבמות (עב.) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא"ס שנזופין היו ולא נשבה להם רוח צפונית, לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה, שאותה חצות לילה עת נייחא לעולם, ופעמים שהיא מנשבת אף ביום, והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום אחר כך (סנהדרין טז.). **הקומץ.** פרנסה מועטת (שם. ועי' הוספה ברש"י בהגהות הב"ח כאן). **ואין הבור מתמלא מחוליתו.** עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכה לתוכו אינו מתמלא בכך, כלומר אין סיפק בידינו לפרנס עניים שבתוכנו (סנהדרין שם).

◆

רב נסים גאון

ליגע בכלום דבר מקדשי המזבח עד שיביא הכפרה שהוא מתחייב בה וכן אם נכנס למקדש משערי ניקנור ולפנים שהוא מחנה שכינה נתחייב כרת אם היה מזיד ואם היה שוגג בחטאת כדתנא בתוספ' (כלים פרק א) כל הטמאין שנכנסו משערי ניקנור ולפנים אפי' מחוסרי כפרה חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת וכמשנה בתחלת טהרות (כלים פ"א משנה ח) עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת ובספרי (פרשת נשא) מפורש מפתח עזרה ולפנים מחנה שכינה דהיינו עזרת ישראל ותניא בספרי [ל]טמא יהיה לרבות את הטבול יום עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפרה ואיתא בנזירות בפרק ג' מינין (נזיר מה. מכות דף ח) ולאחר שיביא כפרתו ויקריבנה הכהן כראוי וכהלכה ויכפר עליו כבר נגמרה לה טהרתו והותר לו לוכל בקדשי מזבח ולהכנס למחנה שכינה והיינו מעזרת ישראל ולפנים וכדאמר הכתוב (ויקרא יב) וכפר עליה הכהן וטהרה וכבר אמרו חכמים כי הוא חייב טבילה לאחר שמקריב כפרתו ואז יהא מותר לוכל בקדשי מזבח כדתנן בפרק חומר בקודש (חגיגה דף כא) אונן ומחוסר כפורים צריכין טבילה לקודש אבל לא לתרומה ואמרינן בגמרא (שם דף כב) כיון דעד האידנא הוו אסירי לטיכל בקודש אצרכוהו רבנן טבילה ואלו השמות שהן קרויין לטמא כמו שהזכרנו איתנהו מסודרין במשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א' משנה ה) מחוסר כפורים אסור בקודש ומותר בתרומה ובמעשר חזר להיות טבול יום אסור בקודש ובתרומה ומותר במעשר חזר להיות בעל קרי אסור בשלשתן ובמשנת נגעים בפרק י"ד (משנה ג) כבס בגדיו וטבל טהר מלטמא כשרץ והרי הוא טבול יום אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים והיינו מתני' שהזכרנו מקודם ובפסחים בפרק כל שעה (דף לה. ע"ש) אמרינן העריב אין לא העריב לא [illegible]

ל) בספרי פ' [illegible] שלפנינו ליתא [illegible].